

L' ATLÁNTIDA

L donar comte als nostres lectors, en altre lloch d' aquesta Revista, de la festa dels Jochs Florals ultimament celebrats, parlem del éxit extraordinari que alcançà la lectura d' alguns petits fragments del poema de Mossen Jascinto Verdaguer, *L' Atlántida*, premiats per lo Consistori, y del entusiasme que havia produhit en tots los presents la notícia crítica que d' ell doná lo digne Secretari del Jurat.

Aquesta obra ve á ser lo coronament del edifici de la literatura catalana; la qual havent ensajat ab éxit tots los géneros literaris, no s' havia atrevit encara á llensarse al més difícil y al més culminant de tots, lo género épich, y dihem no s' havia atrevit, perque si bé entre las obras inéditas d' un dels nostres bons poetes figura un altre poema épich, del qual se 'n donan no poch bonas noticias, per la mateixa rahó de ser inédit no pot esser ostentat com un de sos títols públichs y esterns, per la nostra literatura.

Y tornem á *L' Atlántida*. La opinió de tots los qui lo coneixen no pot ser més unaniment favorable. La grandiositat del tema, la originalitat de la execució y la immensitat de detalls de bellesa extraordinaria que esmaltan sos cants, son dots que 'l menos entusiasta exalsa fins á las estrellas.

Prompte 'l judici del públich dirá si es equivocat ó no, si es just ó no l' entusiasme dels qui fins ara tant n' han demostrat al parlarne. Mes interin ve la hora de que 's publique, podem anticipar als nostres lectors algunas noticias sobre 'l poema, pera que comensen á formar concepte.

A qual efecte publiquem á continuació lo prólech que 'l autor inserta en cap de sa obra, hont fa una suscinta historia de la mateixa, l' argument, y per fi *La Balada d' Isabel* que Mossen Verdaguer ha encabit en la *Conclusió*, purament com un epissodi, y que tants y tants aplausos s' ha conquistat cada cop que ha sigut llegida.

PRÓLECH

Al llegiren un dels magnífichs diálechs de Plató que Soló anava á cantar lo gran fet geológich del enfonzament de l' Atlántida quan la mort per malaventura nostra gelá ses inspiracions avans de náixer, los colors de la vergonya me surten á la cara y 'm sento caure de les mans mon petit llibre, convensut de que sols á la escalfor del sol de Grecia podia escriures vora les mateixes antigues fonts de la tradició que les ruines dels pobles, l' oblit y 'l descrehiment han astroncades. Ara, al traure 'l á llum, veig ab racansa, quant suntuós edifici hauría sortit d' aqueixes hermoses pedres si haguessen caygut en una ma de mestre, y que hi hauría terra de sobres per aixecarhi un roure en l' endret ahont he plantat aqueix reboll, encara que

rebull com es, anyívol y mal arrelat me costa més que si l'hagués regat ab sanch de les venes.

Era en les primeres volades de ma joventut, y per lo tant més perdonable, quan poch satisfet de mes cançons y corrandes gosí posar les mans en aqueixa obra, arraconat com vivia en un mas de la plana de Vich, sens haver vist més terra de la que s'ovira desde un marlet de les serralades que l'enrotllan y coneixent la mar com si sols l'hagués vista pintada. Mes aixó y mon poch seny me posaren la ploma á les mans; altrament may m'hi hauria arriscat. Mon apartament dels grans centres y ma falta d'experiencia literaria, y més que res l'espectacle, sempre nou de la naturalesa que ab les coses més petites dona imatge de les coses més grans, me feren pendre 'l vol, á la bona de Deu, sens adonarme del poch dalit de mes ales. Les antigues tradicions de Catalunya y d'Espanya de que m'agradava escartear sobre tot les primeres fulles, m'ompliren la fantasía d'aquells fets que de tan llunyers y embolcallats ab la calitja dels temps primitius, l'història va oblidant y perdentne 'l compte, y en una obra ascètica de Nieremberg llegí per primera vegada, entre 'ls grans cástichs ab que Deu ha flagel·lat la terra, l'enfonzament de la que tants sabis botànichs y geólechs veuhen jayent al fons de la conca del Atlántich. A l'ombra de sos tarongers que enciseres me semblaren les Hespèrides, que amor de l'antigua Grecia, feren sospirar tan dolsament les lires de sos poetes. Que esgarrifós lo Pirineu entre les flames, però que tentadores y belles les ones d'or y plata que de ses foses entranyes rodolaren, que gran Hércules allargant ab lo sepulcre de Pirene la cordillera á que ha dat nom, batent á colps de clava los gegants de la Crau en la Provença, atuhint á Gerió y á al libich Anteu, esparverant les Arpies y Gorgones, y en son darrer treball, esportellant la montanya de Calpe, tanca del Mediterrani y abocantlo com un riu en la vehina Atlántida, aqueix pont llevadis que Deu trencá per incomunicar en époques de corrupció los mons tornats á unir en lo més hermós dels

segles moderns pels titànichs brassos de Colon. Aqueix aterrant les columnes del *Non plus ultra* y esqueixant la cortina de la Mar Tenebrosa, me semblá la més gentil corona del poema que ab massa coratge gosí empendre, comensantne d' escriure 'ls primers cants. Cent vegades volguí recular, com qui entra en una balma esglayadora d' hont ningú ha escandallat los abismes, cent vegades deixí caure defallit lo mon de mes pobres inspiracions rostos avall y altres cent vegades com Sísifo torní á pujar vers l' alterosa cima lo feixuch pes tan mal midat á mes espatlles de poeta. En eixa lluyta terrible en que vensut ó vencedor sempre era jo qui rebia les espurnes, una maldatía 'm feu deixar los dolsos ayres de la patria per les ones de la mar, no tan amargues per mi d' ensá que bresavan mos flayrosos somnis y ab cántichs y música m' hi cridavan hermoses visions de juvenesa. Passaren falagueres ó aterradors davant mos ulls enlluernats, y caygudes les barreres de mes montanyes anyorades, mon horisó poétich s' aixamplá com un cel que s' esboyra. Vegí á Cádiz, la de cent torres de vori, á Avila y Calpe que semblan dos gegants que acaba de despartir lo Mediterrani, de una arrambada obrintse pas entre llurs peus de marbre. Al ferreny Mongó y al cap Finisterre demaní ses llegendes mitjoblidades ja com los pobles que les dictaren y al Betis y Guadiana recorts de les terres sumergides per ahont degueren allargar ses argentades cintes; orí davant les sagrades cendres de Colon que desde sa tomba miserable, vergonyosa per nosaltres á qui regalá un continent, sembla guardarnos encara la perla de les illes; vorejí les Azores y altres illes atlántiques que com á columnes del gran pont romput ensenyan encara 'l front rallat pel llamp de la venjansa divina. Entre ells m' afigurí veure 'ls Atlants alsapremar aquelles roques y esculls, llansantlos contra 'l cel, y ab brams y cridadissa pujar, caure, y ab los bos-sins de llur pelásgica torre rodolar al abisme de les ones: y, no cal dirho, mon poema s' acabá per ell mateix com una d' eixes conquilles que cada dia cansada de brunyir

la maror llansa á la platja, y be ó mal arrodonit vèusel aquí.

¿Hauré deslluïdes y fetes malbé aqueixes esbalahidoses tradicions, tresor de les centuries escampat com les perles en les marines espanyoles? Hauré esfullades aqueixes flors cullides la matinada de ma vida en les valls y garrigues de la patria? Oh! si l' áliga m' hagués deixat ses enlayrades ales, si hagués tingut la cadena d' or de la inspiració dels grans poetes, d' aqueixes perles, malaguanyades en mes mans barroheres li 'n hauria fet un collaret de sultana, y ab eixes y altres més ben triades flors hauria coronat son front de reyna. Ara, ella 'm perdó si goso posar á ses plantes mon manadet d' espigolera vora les daurades garbes del camp sempre assoleyat y benehit de Deu de sa literatura.

ARGUMENT.

INTRODUCCIÓ.

S' encontran en alta mar un bastiment de Génova y altre de Venecia y s' escometen en batalla. Sobrevé gran temporal y un llamp encen lo polvorí d' un d' ells que esberlantse arrossega també al altre al abisme. Soldats y mariners se 'n van á fons; sols ab prou feynes se salva un jove genovés que abressat ab un tros de pal pot pendre terra. Un sabi anciá que retirat del mon vivia vora la mar surt á rebre al náufrech. Lo guíá á un rústich altar de la Verge y tot seguit á sa balma feta de branques y roca. Dies après veyent al mariner capficat mirant aquelles aygues li conta llur antiga historia per distraure 'l del passat naufragi.

CANT PRIMER.

L' INCENDI.

Exposició. Lo Teyde. Espanya naixent. La veu del abisme. Invocació al Deu de les venjances. Naix un gran foch entre Roses y Canigó fent pastura de boscos y ramades. La massa de Roldan. L' in-

cendi abrigo 'l Pirineu d' un cap al altre. Hércules s' hi acosta après de batre 'ls gegants de la Crau y trau d' entre les flames á Pirene. Eixa diuli ser cap de brot de la nissaga de Tubal y reyna d'Espanya tot just destronada per Gerió qui per segarli millor l'avantatge, vent-la soleta fugir á la montanya, ha calat foch á ses boscuries. Pirene mor y Alcides li alsa un mausoleu de roques al extrem de la cordillera, allargantla com es tradició fins á la mar. Regalims d' or y plata que dels ruhents singles baixaren á les planes. Tradicions de Conflent y Portvendres. L' héroe s' en baixa cap á Monjuich ahont s' embarca prometent fundar una gran ciutat al abrich d' aquelles serres.

CANT SEGON.

L'HORT DE LES HESPERIDES.

Tarragona. Les boques del Ebro. Los Columbrets, Valencia y Mongó. La coltellada de Roldan. Mulhacen. Desembarca l' héroe y Gerió per desfersen li parla d' Hesperis reyna dels vehins Atlants y del brot de taronger que cal presentarli qui la pretinga per esposa. Descripció de l' Atlántida. Lo jardí de les Hesperides. Hércules atuhint lo drach que vetlla'l taronger n'abasta'l cimaral. Les set germanes recordan plorant que al morir Atlas los doná per signe de les darrerres de sa patria la mort del drach. Recort de l' anada dels Atlants á Orient. Mals auspícis d'elles.

CANT III.

LOS ATLANTS.

S' aplegan en lo temple de Neptú. Rahonament del primer cap de colla, sos mals auguris. Demana als que arriban de llunyes terres quines noves duhen al collotje. Un que ve de les encontrades de Ponent respon haverles mitj abrigades un bras de mar. Altre tot just arribat d' envers Thule ha tret un mal pronóstich de les aurores boreals. Entra de sobte al temple un que vé de Mitgdia y tremolós encara conta haver escapat d' una espasa de foch qu' abrusá sos companys. En açó estant, senten moure 'l temple en terratremol, ensemps que un llamp esberla 'l cap á l' imatge triomfal de Neptú. Ohuen los clamors de les Hesperides y fent armes de les columnes del atri y grossos arbres surten á combatre contra Hércules. La gran batalla.

CANT IV.

GIBRALTAR OBERT.

L' héroe empés per una forsa sobrehumana gira les espatlles á sos enemichs. Planta vora Cades lo bròt de taronjer. S' en puja á Calpe montanya que capsal de la Atlántida lligava l' Europa ab l' Africa. Al obrirla, veu ésser l' Exterminador qui mou son bras. L' Angel irat li fa veure lo combat dels elements contra la gran víctima. Pro romp en un crit de venjansa. Dalt al fons del cel, l'Altíssim condemna l' Atlántida á ésser esborrada del mon y á aqueix á ser trossejat en continents. Hércules entra junt ab la mar en la terra damnada.

CANT V.

LA GRAN CASCATA.

Invocació al geni del extermini. Gemechs de la terra mitj anegada. Saltant d' aygues que pel esboranch de Calpe s' hi abocan. Sicilia, Alger, illes de Jonia y Xipre sortint de les aygues. Regirament d'aqueixes ab les despulles de l'Atlántida. Hércules, onades y camps á través, busca á Hesperis ab un arbre encés per brandó. Ella 'l veu venir y pren comiat de ses filles.

CANT VI.

HESPERIS.

Los Atlants s' en pujan serra amunt á bastirhi una gran barraca que 'ls servesca d' aixapluch en lo nou diluvi. Hesperis se fa encontradissa al héroe. Li conta sos amors y maridatge ab Atlas, ses penes, y 'l malastre de sa vida. Hércules la pren per esposa y ab ella á coll desfa 'l camí de Cades á través de les ones. Hesperis defallida dona l' adeu als anyells y aucellades que foren ses delícies.

CANT VII.

L' ENFONZAMENT.

Los titans s' afanyan á muntar son edifici. Quant lo tenen á punt de cloure s' adonan de la fugida de Hesperis ab lo grech y ab los bocins de sa obra ciclópea que li rebaten l' empaytan rost avall. Ell

fuig á grans gambades entremitj de la pedregada y desfeta de les aygues. Horribles visions d'Hesperis en la fosca. Lo llamp encen la gran ciutat dels Atlants y ells s'en gaudeixen y á sa llum enllestintse més tantost assoleixen á Hércules. S' esberlan les encontrades y s' en entran sota les aygues. L'ayguat domina les altures y's lligan per sempre les ones de la mar del Nort ab les del Mitjdia, les d' Occident ab les del Mediterrá.

CANT VIII.

LA MORT DE GERIÓ.

Hércules s'acosta al mur de Cades. Se deixa pendre á Hesperis de ses espatlles per Gerió qui fa estimbar damunt seu una gran roca. Resurt de l' aygua y mata al traydor. Naix l'arbre *drago* y plora sanch vora son sepulcre. Hesperis pren tristíssim comiat de la terra que se n'entra y cau en fantasiós desvari. Hércules al posar los peus en terra mata al gegant Anteu y fent arma de son calabre empayta y fa perdre les Harpies, Gorgones y Estimfálides.

CANT IX.

LA FOSSA DELS TITANS.

Mitg batuts per la maror, los Atlants s' enfilan á una serra no somoguda per les ones. Desesperant d' arribar á Cades ahont veuhen pendre terra á Hércules, proven per fugir del diluvi d'escalar lo cel. Quant n' está á tres dits la torre feta d' esculls y trossos de montanya se 'ls aterra y ab horrible imprecació rebaten contra Deu los bocins que suran encara del enderrocat edifici. L' Exterminador atia contra ells los elements y ab sa tallanta espasa acaba d' obrir l'abisme del Atlántich en la terra. S' hi enfonzan los Atlants y de llur sepulcre brota 'l volcá de Tenerif. L' Angel enveyna son glavi de foch y remunta al cel despedintse dels altres continents fins al dia del Judici. Allá dalt, s' ou un cántich de gloria al Altíssim. Espanya s' esparpella ab lo sol en Orient. Lo seu Angel pren per ella de mans del Angel trist de l' Atlántida, que al cel s'en torna, la corona de la que abressava 'l mons. La veu del Teyde. Los terratrémols de les illes Atlántiques.

CANT X.

LA NOVA HESPERIA.

Digressió: lo sabi religiós gira 'ls ulls á sa patria. Somni de Hesperis. Coneix la branca de taronger plantada per Hércules. Anyora la terra esfondrada. L'hort de les taronges d'or renaix en Espanya. Les set Hespérides convertides en estels. Lo cant del cisne. Hesperus. Los fills d'Hércules y Hesperis. La regina destronada. Sagunto. La balada de Mallorca. Galicia y la torre d' Hércules de la Corunya. Elcano. Lusitania. Fundació de Barcelona. La veu del Táber. Lo Deu desconegut y son temple en Cades. Hércules posa per fitesá la terra les dues columnes del *Non plus ultra*.

CONCLUSIÓ.

A les paraules del sabi, sent lo genovés naixer un mon en sa fantasia. Ses exclamacions. Encertades respostes del anciá. Oferiments de Colon á Génova, Venecia y Portugal. Lo somni d' Isabel. De la valua de les joyes de la Reyna ell ne compra naus. Lo vell desde 'l promontori lo veu volar á completar la creació y s' extasia davant l' esdevenidora grandesa de la patria.

LO SOMNI D' ISABEL

ELLA 's posa la ma als polsos
Ecom un ángel mitjrihent,
gira á Ferrant sos ulls dolsos,
y aixi diuli gentilment:

—Al apuntar l' alva clara
d' un colom he somiat
ay! mon cor somia encara
que era eix somni veritat.

Somiava que m' obria
la mora Alhambra son cor,
niu de perles y armonía
penjat al cel del amor.

Part d' afora, á voladuries
suspíran les hurís,
dins l' harem oint canturies
d' angels purs del paradís.

Inspirantme en eixos marbres
jo 't brodava un rich mantell,
quant he vist entre verts arbres
rossejá un bonich aucell.

Saltant, saltant per la molsa
me donava 'l bon matí,
sa veu era dolsa, dolsa
com la mel de romaní.

Encisada ab son missatge
vegí 'm pendre 'l rich anell,
ton anell de prometatje,
d' art moresch florit joyell:

Aucellet d' aletes blanques,
li diguí, per mon amor,
tot saltant per eixes branques
ay no perdas mon tresor.

Y s'en vola per los ayres,
y 'l meu cor se 'n vola ab ell.
Ay anellet de cent cayres
may t' havia vist tan bell!

Terra enfora, terra enfora
l' he seguit fins á la mar,
quan del mar fuy á la vora
m' assegú trista á plorar.

Pus de veure ja 'l perdia,
y ay llávors com relluhí!
semblá que al naixe' 's ponia
l' estel viu del dematí.

Quan en ones ponentines
deixá caure l' anell d' or,
d' hont com sílfides y ondines
veig sortirne illes en flor

Semblava als raigs de mitjdia
d' esmeragdes y rubins,
petit cel de poesia
fet per ma de Serafins.

Tot cantant himnes de festa
una garlanda ha teixit,
me 'n corona humil la testa,
quan lo goig m' ha deixondit.

Aqueix colom es qui 'ns parla,
missatger que 'ns ve de Deu;
mon espós, hem de trobarla
l' India hermosa del cor meu.

Vetaquí, Colon, mes joyes,
compra, compra alades naus,
jo m' ornaré ab bonicoyes
violetes y capblaus.

Diu, y d' anells y arracades
se despulla ab mans nevades,
com de ses perles un cel;
riu y plora ell d' alegría,
y ab son cor en armonía,
perles ay de mes valia
lliscan dels ulls d' Isabel.

WIFREDO LO PILÓS

(LO VELLÓS, LO LLENCER, LO DEL ERM Ó LO D' ANCONA)

(Veurer los números 15, 17 y 19 del any vi)

Ab quant plaher tornem á nusar la publicació de nostres estudis sobre l' alborada de l' antiga nacionalitat catalana! Ab quant gust tornem á llegir, per donarlos á l' estampa, aquestos articles escrits ja fa bastants mesos y anem á refondrer, per ampliarla, la meytat d' un d' ells relativa al Estat asturiá y á son fundador Pelay! Cuantas horas deliciosas debem á est treball histórich, tan en relació ab nostras aficions! Y en aquest temps de miserias y rebaixament en nostre país ;cuan agradable es apartar los ulls de la degeneració present y de sas afeminacions y ridicolesas vanitosas, per evocar la memoria d' uns temps y d' uns homens, qu' al mitj de molts defectes, vicis y rusticitats, ab escassa cultura, tenian un ideyal sublime, un esprit de nacionalitat é independència alentador, y un coratje, una energia digne de l' ideya!

Desde que en l' instrucció primaria, llegirem per primera vegada historia d' Espanya, en lo *Compendi* de Duchesne, ha tingut gran atractiu per nosaltres lo primer temps de la reconquesta contra 'ls mahometans y habem

sigut sempre aficionats á llegir y coneixer cuant nos ha sigut possible d' aquells sigles, y á figurarnos aquella societat, aquells Estats, aquella civilisació y sos monuments.

Per molt lluny que nostras professions y sos estudis ens hagen portat dels historichs, per molt y molt pocas obras d' historia qu' ens hagen permés consultar y encara pocas vegadas, depressa y á ratos perduts, sempre 'ns han atret aquells temps de la restauració nacional. Los punts dubtosos y las discussions que 's troban al estudiarlos tenen també son atractiu, tant com ells mateixos y contribueixen á fernos agradabilíssimas temps enderrera la redacció y actualment la publicació d' aquest treball.

L' historia de nostre pais te moltras temporadas brillants, esplendorosas, en que la Patria catalana apareix á nostres ulls com vestida de púrpura y coronada d' or. Independent al igual dels majors imperis, fent sentir lo pes de son sceptre y de sa espasa en Europa, lliure de mahometans, de franchs y de tot' altra gent, adornada de monuments magnífichs, la contemplem ab admiració en aquells sigles. Mes per nostra part, no sentim envers sa historia en aquellas temporadas la afició que sentim envers sa historia en altrás remotas y obscuras en que veyem á la mateixa Patria catalana reduida á regions montanyosas y á poblacions petites, presentantse á nostras miradas vestida toscament y ab casco de ferro, agitantse entre duas grans potencias, la mahometana y la franca, lluytant per l' independencia ab una y altra, posant los fonaments de sa nacionalitat autónoma, y establint son Estat.

Tenim units en nostra intel·ligencia y en nostres sentiments, l' esprit modern mes progressiu, avansat y reformista, l' esprit de la civilisació actual y fins de la verdadera, ab l' amor als estudis històrichs y á las antiguitats, sens la menor preocupació en favor del temps vell, y aquesta unió, que 'ns coloca en una petita minoria, ens fa mes agradables los estudis relatius á una antiga manifestació de la llibertat en nostre pais.

Parescudia afició sentim envers la lluyta de las primitivas confederacions de la Península contra 'ls cartaginesos y 'ls romans, envers la dels Bagaudas contra l' imperi romá y 'ls visogoths: tots aquells capitols de l' historia ahont hi veyem centellejar l' independència, la llibertat, l' autonomia, ens atrauen ab forsa y gustosament.

2 de Maitj de 1877.

En los articles precedents habem presentat la cronologia mes exacta que 's coneix avuy dia dels comptes de Barcelona anteriors á Wifredo lo Pilós, comptes-gobernadors de la Marca hispana ó espanyola, ó sia Catalunya la Vella, per 'ls monarcas carlovingis de Fransa, desde l' any 801. Dita cronologia es la del laboriosíssim y erudit En Enrich Florez, (en lo tomo de Barcelona de la *España Sagrada*;) mes algun tant modificada. Habem procurat en dits articles senyalar be lo caracter d' aquell govern, lo dels alsaments que diferents vegadas lo conmogueren, lo número y las aspiracions dels partits politichs qu' hi havia llavors en nostra terra, y la legislació de nostre pais en aquella temporada. De tot habem vist sortir una gran facilitat per sacudir la Marca lo jou dels franchs, y erigirse en Estat independent, legalment per medi de las capitulars de Merseny Quiersy, y superiorment á tota lley escrita y á l' influencia del clero, per medi del vot y parer general, de la gran majoria dels pobladors.

En los setanta set anys desde l' institució del comptat-marquesat de Barcelona, fins á la destitució del marquès Bernard III, apareix la Catalunya lliure dels mahometans, antiga, vella ó primitiva, com provincia del regne de Fransa y sols després de la mort de l' Emperador Lluís lo Balbucient, apareix com Estat. En lo transcurs d' aquella temporada, l' esprit d' independència dels espanyols d' aquest extrem oriental de la Península y dels po-

bles de la Fransa ó millor dit, Galia meridional, conmovia la dominació dels reys franchs, la desesperació d' un gran número dels independents los portaba á cridar als alarbs ó mahometans contra la dominació de Fransa, l' interés religiós era ab rahó posposat al de l' independència nacional.

Altres partits comprenia lo perill de l' aussili mahometà per la futura independència de la Marca y 'ls independents quedaban dividits en aquestos dos parers.

Los comptes-marquesos de la primitiva Catalunya y de la Galia ó Fransa goda, aspiraban á ferse independents del regne franch, y s' aprofitaban del esprit independent ó separatista dels pobladors, com aquest esprit s' aprofitaba de l' ambició dels governadors y de las lluytas entre 'ls prínceps carlovingis. D' aquí la conspiració de Bera, las acusacions contra Bernard I, y 'ls alsaments de Hunfrid y Bernard III ó de Rovigó. ¡Y cuanta part no tingueren las venjansas personals en los moviments y agitaciones d' aquella temporada! Wulliemund, fill de Bera, juntantse ab lo sublevat Ayzó; Bernard I, de Tolosa, mort per l' Emperador Carlos lo Calvo, no sols per las acusacions relatives á sa vida privada, sino per las de volerse alzar ab lo ducat de Gotia; son fill Guillem II, de Tolosa, alsant la Marca en pes contra l' Emperador, cridant als alarbs en son ausili, é invocant l' independència de l' Aquitania y de tota la Gotia; Bernard II, de Tolosa, son germá, destituït y fugitiu, acusat de voler matar al mateix emperador..... Y la veu dels habitants de la Marca, dels primitius catalans, resonant en tot lo pais, al crit de guerra d' Ayzó, y al de Guillem de Tolosa contra lo govern dels franchs y avans d' agafar ells las armas, arribant fins al palau imperial d' Aquisgrá, queixantse dels governadors, comensant ja en temps de Carlomagno ab En Joan del Pont y 'ls homes de Mogrony (?) al devant.....

No desdiu, no, aquella temporada de l' historia catalana, de las que tingan mes importancia política, mes interés dramàtic, mes llassos ab la historia general d' Europa

y mes transcendencia per l' autonomia de Catalunya. Sens los moviments d' aquellas generacions del sigle IX per emanciparse dels franchs, no hauria estat preparada per trobarla y desenrotllarla los comptes hereditaris. Sens la Marca que 's rebel·lava contra 'ls reys carlovingis, posposant l' interès religiós á l' independència, sens la Catalunya separatista, insurgent, que seguia á Wulliemund, á Ayzó y á Guillem de Tolosa, no hauria existit la Catalunya de Wifredo y de Borrell, y sens aquesta no hauria existit la dels Berenguers y dels reys d' Aragó. Per nostra part, no sabem compendrer l' entussiasme per aquestas Catalunyas independents y brillants, sens l' entussiasme per aquell' altra Catalunya agitada, conmoguda, inquieta, ansiosa de novetats, fins «revoltosa», sens l' entussiasme per aquella *Marca hispanica* que tan figura en las capitulars dels monarcas carlovingis, y en las Crónicas y Anals dels franchs en lo sigle IX, per sos esforços per emanciparse. (a).

Abril de 1877.

APARICIÓ DE WIFREDO LO PILÓS EN L' HISTORIA.—DISCUSSIÓ SOBRE SOS PARES Y GERMANS U SOBRE LAS DUAS ESCRIPTURAS, DE LA GRASSA Y DE CUXÁ, DISCUTIDAS AVANS PE 'LS MAURINS Y EN PRÓSPER DE BOFARULL.—CONSIDERACIONS SOBRE LOS MONUMENTS Y 'L TREBALL POLÍTICH DE LA CATALUNYA PRIMITIVA EN LO SIGLE IX.

La primera vegada que 'l nom del compte Wifredo de Barcelona anomenat «lo Pilós» se presenta en l' Historia, es en documents dels anys 875 á 888. Las primeras noticias auténticas, documentadas, verdaderament històriques d' aquest compte, no 's troban ja en documents dels reys

franchs ni en los Anals y Crónicas de Fransa, com las dels Comptes de Barcelona anteriors; sino únicament en pergamins dels arxius de Catalunya. Los novelistas ó fabulistas de l' historia catalana, que desde lo sigle XIII al XIX han sigut molts, fan apareixer al compte Wifredo alguns anys avans, li donan per pare ó molt pròxim parent al compte-marqués Hunfrid ó á un personatge imaginari, y al públich, al país, li donan per veritat històrica una cadena de cuentos, suposicions y relacions solsament possibles ó impossibles del tot.

Lo compte Wifredo sols en tradicions modernes y en relacions fabulosas, infundadas, apareix desde sa infansia, rodejat d' episodis romantichs; mes aquesta aparició va de cuento, cap fonament te en los arxius, cap document dels sigles del mateix personatge la comproba, cap autoritat històrica l' apoya; únicament escriptors moderns, del sigle XIII al XIX, la publican, sens mes autoritat que la sua propia, es dir, sens cap autoritat racional. Lo qu' es en documents ben certs, lo qu' es en la historia digne de tal nom, es dir, veritable, sèria, conciençiosa, formal, lo compte Wifredo solsament apareix verdadera y autènticament ja home fet, sens episodis romantichs, sens saberse positivament son llinatge ni sos pares, ni com sigué nomenat marqués, es dir, capdill dels comptes de la Marca hispana ó primitiva Catalunya. La aparició va acompanyada de menos noticias que la d' altres comptes anteriors á ell, la veyem com veyem la dels comptes d' Urgell, Gerona, Cerdanya ó Besalú, dels qui habem parlat anteriorment; es dir, sens saberse son llinatge, sens conèixerse son origen, sa casa, ni sa infantesa. Aixís com podem conceptuar qu' aquestos comptes particulars eran nomenats per 'ls reys franchs, com los comptes generals, ó marquesos de Barcelona, lo mateix podem formar concepte de que á Wifredo tal volta lo nomená compte lo mateix regne. En quant á la familia, casa ó llinatge d' aquest compte y á sos fets avans dels primers documents que parlan d' ell, no se 'n sap cosa alguna, sols unas paraulas d' un document

de l' any 977, que mes endevant veurém, (*subditorum carus patricius*) que volen dir: «dels subdits estimat patrici», indican qu' era de Catalunya la Vella, puig sols en ella governá ó del comptat de Vich, si la paraula *patricius* significa en dit document «compatriota, compatrici, conacional, paísá» y no significa «noble, principal».

En altre document de l' any 906, que també veurem, se diu que Wifredo y sos germans foren alsats (*suscitati*) en lo territori de Vich y aixó pot fer preguntar, si eran d' aquell comptat ó al menos hi residian.

Una tia (Eylon), un germá (Seniofred) y lo sogre (Seniofred també) de Wifredo se coneixen positivament y qu' eran hisendats á Catalunya la Vella. Lo fill successor de Wifredo en los comptats de Barcelona, Vich y Gerona, s' anomená Borrell ó Wifredo Borrell; Borrell s' anomenaba lo compte que l' any 797 posá Lluís lo Piadós á Vich ó Ausona, Cardona y Casserras, lo nom de Borrell es peculiar de Catalunya, era y es encara costum posar als fills majors los noms dels avis ó dels besavis y Wifredo apareix en l' historia en lo comptat de Vich. ¿Seria fill ó net del compte Borrell de Ausona de l' any 797? Per serne fill, deuria aquest ser molt jove en dit any y haber tingut á Wifredo essent de edat ja molt avansada, puig Wifredo morí l' any 898, aixó es, un sigle despres d' haber lo pare rebut lo mando del comptat d' Ausona, lo qu' apar inverosímil. Verosímil, que Wifredo lo Pilós fos net del Borrell del any 797. «L' any 829 l' Emperador Lluís lo Piadós concedí á son fidel Suniefredo la vila de Fontcuberta en lo comptat de Narbona, de la mateixa manera que Carlomagno l' habia concedida al comte Borrell pare de Suniefred.» (*Hist. gen. Languedoc. I. d. 46.*) Apar que Wifredo lo Pilós era fill d' un comte Suniefredo, fos lo d' Urgell l' any 819, fos lo marqués de l' any 844 ó un altre; es verosímil, pe 'l nom de Borrell que portaren un fill, un net y un bisnet de Wifredo, que aquest fos net d' un Borrell.

Wifredo s' anomenaba també lo Wifredo Borrell fill

del Pilós y també podria dirse, si lo pare d' aquest s' anomenaba Wifredo com ells dos y tant, que alguns donan al Pilós per fill del compte Wifredo de Besalú de 'ls anys 850 y 858, al qui confonen ab lo marqués Hunfrid. Es digne de repararse: qu' avans de Wifredo lo Pilós no 's troba en la primitiva Catalunya altre compte Wifredo que lo de Besalú, que l' any 858 fundá lo monastir de Ridaura, y que aquest compte de Besalú reb en los documents que d' ell quedan, titols molt honorífichs, mes brillants que 'ls altres comptes. Venerable (*venerabilis Comes*) l' anomena una sentència ó judici donat per sos vescomptes l' any 850, excel·lentíssim y reverendíssim senyor y marqués (*reverendíssimus ac excellentíssimus vir dominus, Marchio*) l' anomena lo bisbe de Girona Suniefred en l' acta de dedicació de Ridaura l' any 858 y tenia dos viscomptes y dos *vassos*, com se veu en dit judici (*Marca hisp. Doc. 21. Pujades, Cronic. t. 6. p. 244 y Esp. Sagrad. t. 43. Ap. ultim.* Carta d' En Caresmar.) Aquestas circumstancias fan pensar si seria pare de Wifredo lo Pilós, si seria aquest mateix, que morís sobre 'ls vuytant anys d' edat. De totas maneres apareix distingit entre 'ls altres comptes. (1)

Altres fill de Wifredo s' anomená Rodulph, sens que s' en dedueixi que lo Pilós fos fill d' un Rodulph.

Un Wifredo vescompte (*Wifredo Vice comiti*) hi havia l' any 841 en los comptats de Besalú ó Ampurias, segons se veu en un document publicat per lo sabí y laboriós Villanueva (*Viaje literario á las iglesias de España, t. 13. p. 222.*) S' ignora si era ó no lo mateix compte de Besalú de nou anys després.

En temps de Wifredo trobem dos comptes del mateix nom, un l' any 888 en una donació feta al monastir de la Grassa, (diócesis de Carcassona, en la Narbonesa) per Senenanda, Suniefred y 'ls comptes Wifredo, Rodulph y Miró fills de «Don Suniefred y Donya Ermesinda» (*Hist. gener. du Languedoc. I.*) y altre l' any 898 en una donació feta al monastir de Cuxá (Conflent,—Rosselló) per las

comptesas Ermesenda y Quixilo, los comptes Rodulph y Miró que figuran en lo comensament de l'escriptura y 'l compte Wifredo (*S. Wifredo comite*) que sols figura entre 'ls firmants y sembla que passá desapercibit á molt erudits antiquaris, com En Esteve Baluzi y En Prosper de Bofarull. (*Marc. Hisp. col. 376 y Doc. 56. Cond. Vind. I. 4.*)

¿Algun d'aquestos Wifredos era lo Pilós? Ó ells y un compte Wifredo germá del compte Miró qu' existia en lo Rosselló l' any 873 (*Hist. Lang. I.*) son un sol subjecte y aquest es Wifredo lo Pilós fill de un Seniofred, y Ermesinda, germá de Sesenanda, Seniofred, de las compte-sas Ermesenda y Quixilo y dels comptes Rodulph y Miró del Roselló?

Per lo que 's dedueix de las datas de dit document de la Grassa y dels de fundació del monastir de Ripoll, com direm després, li semblá á En Prosper de Bofarull, que 'l Wifredo de la primera no podia ser lo de la segona, es dir, lo Pilós. Podria aquest ser lo de l' altra escriptura, la de Cuxá, del any 898, lo Wifredo que sols firma, que no consta en lo cos del document y qu' ha passat desapercibit. Mes lo Pilós firmá sempre junt ab sa esposa Winidilda y lo de las escripturas de la Grassa y de Cuxá no firma ab esta compte-sa. Tingué lo Pilós fills anomenats Wifredo, Rodulph y Miró, com los del document de Cuxá, una filla anomenada Chixilone, nom semblant al de Quixilo y altra anomenada Ermisinda, ab lo que tenim, que 'ls donants á Cuxá l' any 898 podian ser cinch dels nou fills que constan tingué lo Pilós.

L' any 874 y encara també l' any 901, hi havia un compte Miró del Rosselló, (*Marc. Hisp. Doc. 34, 38, 39, 41, 43, 56, 57, 58, y 60*) que l' any 873 tenia un germá anomenat Wifredo. (*Hist. Lang. I. d. 99.*) En un document del monastir d' Arles, (del Roselló, en Vallespir) expedit per l' Papa Joan XIII, lo compte Oliva, net de Wifredo lo Pilós, diu, que l' expressat monastir fou edificat per un germá de son avi: (*Oliva comes postularit quod monasterium quod vocatur Arulas constructum á fratre avii sui...*) Any 988. (*Marc. Hisp. Doc. 110.*)

Es molt verosímil qu' aquest germá de Wifredo lo Pilós, fos aquest compte Miró del qu' hi ha tants documents, puig Arles es en lo comptat rosellonés que tenia. Aquest compte Miró tenia per pare á un Suniefred. (*In judicio Mirone comite..... venit homo nomine Sesenandus mandatarius comite Mirone et dixit..... domine Seniofredo genitore seniore meo..... Anno XXXIV reg. Karolo rege* (874). *Marc. Hisp. Doc. 34. Sentensia de Vernet* ó per En Llorens). (2)

Wifredo lo Pilós tenia diferents germans, segons lo contemporáneo seu lo bisbe Idalquer; un de sos germans s' anomenaba Seniofred; tenia també un fill del mateix nom.

(.....*nobilissimum principem Wifredum et fratres ejus.....* Actas del concili de Barcelona de l' any 906. Discurs del bisbe Idalquer de Vich. (Pujades t. 6. Villanueva t. 6. Prosp. Bofarull t. I. *Esp. Sagr.* t. 28).

(...*me Wifredo comite de fratre meo nomine Seniofredo.* Acta de consagració de S. Joan de las Abadesas, any 887. Opusc. d' En J. Ripoll Vilamajor).

Altra probabilitat de que fos germá del compte Miró del Rosselló.

Aixís Wifredo lo Pilós tenia un germá anomenat Seniofred, no hi ha probas de que no 'n tingués altres anomenats Rodulph (nom que posá á un de sos fills) y Sesenanda. Seniofred s' anomenaba lo pare del compte Miró del Rosselló, del any 874 á 901, Seniofred lo marqués Gotia y de la Marca l' any 844, Seniofred lo compte d' Urgell y Cerdanya l' any 819. ¿Seria Wifredo lo Pilós lo de l' escriptura de la Grassa l' any 888, germá de tots aquells comptes allí firmants y fill de Seniofrid y Ermesinda (nom d' una filla sua) ja difunts en dit any? ¿Será certa l' hipotesis dels erudits Maurins historiadors generals del Languedoc? Es molt verosímil. Y 'ls firmants de l' altr' escriptura, la de Cuxá, de l' any 898 ¿serán cinch dels nou fills de Wifredo lo Pilós? Poch pot duptarsen.

Probas positives de que Wifredo lo Pilós sia lo de l' es-

criptura de la Grassa, de que tingué uns germans anomenats Rodulph y Sesenanda y fos fill d' Ermesinda, no n' hi ha; de que fos germá de un compte Miró del Roselló fill de Seniofred y per consegüent fill del mateix Seniofred, n' hi ha una, també de qu' era germá de un Seniofred. Lo demás que casi afirmem, es molt probable y la semblansa de noms de sos fills ab los firmants d' aquestas duas escripturas tant eruditament discutidas per 'ls Maurins y En Prosper Bofarull, dona moltes probabilitats, puig sempre ha estat molt frequent posar l' home á sos fills los noms de sos pares y sos germans.

Perque lo Wifredo de l' escriptura de la Grassa sia lo Pilós, hi ha la dificultat de que aquest, als 20 d' abril del any 888, era á Ripoll per la dedicació del monastir, com consta en l' acta d' aquesta (*Marc. Hisp. Doc.* 45,) que l' escriptura de la Grassa, que te esborrat tant sols lo dia, es del 14 d' abril al 15 de maig del mateix any, que de Ripoll á la Grassa hi ha mes de vint lleguas y en aquell temps se viatjava á cavall y per camins dolents. Mes també podrian dir, que tal volta Wifredo no firmá personalment l' escriptura de la Grassa, sino qu' autorisá á algu perque la firmés per ell, per cual motiu trobem qu' en dita escriptura Odó no era reconegut per 'ls firmants per rey de Fransa y en la dedicació de Ripoll Wifredo, al mateix mes d' abril del 888, lo regoneixia per tal.

Y aquí tenim l' altra dificultat.

L' acta de dedicació de Ripoll porta la data *XII Kalendas maij anno primo regnante Odone rege*; 20 d' abril, «any primer, regnant Odó rey» y la de la Grassa,.... *ma-dii anno quod obiit Karolus Imperator..... regnante Rege expectante*; «tants de las calendas, nonas ó idus de «maig (14 abril á 15 maig) del any que morí Carlos Emperador (Carlos lo Gros, mort en novembre de 887 ó en «janer de 888)... regnant, esperant Rey.» (3) Si ab tants poch's dias de diferencia s' otorgaren dos documents, un regoneixent per rey á Odó y altre no regoneixentlo, sembla que Wifredo lo Pilós, que positivament lo regoneixia

als 20 d' abril, no estaria per regoneixerlo pochs dias avans, com no va deixar-lo de regoneixer dias, mesos y anys després. Donchs segons aquesta diferencia d' apreciació política en tants pochs dias, no podria ser lo mateix Wifredo lo Pilós, lo de l' escriptura de la Grassa. Mes aquesta dificultat te solució.

Pot ser la familia de Wifredo estava dividida en quant á regoneixer per rey de Fransa al valent compte de Paris Odon ó Eudon y aixis com ell per sí sol lo regoneixia, tal volta sos germans no. ¿No veyem sempre que la germandat no vol dir que tingan de ser los homes de una mateixa opinió política? Donchs pot ser tots ó alguns germans de Wifredo no regoneixian á Odon y ell per condescendencia ab sa familia, firmá una escriptura ahont se doná lo trono per vacant, la de la Grassa ja dita; escriptura particular. Mes quant expedia los documents ell sol, com los de Ripoll y las Abadesas, posaba la data segons sa opinió.

Qu' en la escriptura de la Grassa no hi firme l' esposa de Wifredo, que l' any 887 y si volem lo 875, son germá Seniofredo fos *clo*, no vol dir que 'l Wifredo de l' escriptura de la Grassa no sia lo Pilós. Si l' escriptura era de donació d' uns germans en memoria de sos pares, res d' estrany que las mullers dels donadors no hi firmessen. Los documents firmats per Wifredo lo Pilós y sa muller son expedit per ells dos sols, no ab germans ni altres parents d' un ni d' altre. L' abreviatura *clo*, segons en Prosper de Bofarull, la porta al costat lo nom de Seniofred germá de Wifredo (*me Wifredo comite de fratre meo nomine Seniofredo clo.*), en l' escriptura de dotació de San Joan de las Abadesas. (*Cond. Vind. I. 4.*) Mes l' abreviatura *clo* no está demostrat que vulga dir difunt (*condam*); es mes probable que significa eclesiástich, clergue (*clerico*) y aixis lo Seniofredo *clo* l' any 887 ó lo 875, podia firmar la donació á la Grassa l' any 888.

L' any 899 Seniofred, germá de Wifredo lo Pilós, era ja difunt; *condam* l' anomena un document de sa neboda l'

abadessa Emmon de San Joan. (*Cond. Vind.* I 4 y 8). Mes aixó no vol dir que l' any 887 y l' any 875 no fos viu y l' any 888 no pogués firmar l' escriptura de la Grassa. Compte l' anomena l' expressat document; es que sent fill de compte podia tenir aquest titol ab tot y ser clergue y donárselo, ja difunt, una parenta sua. Cabalment alguns fills d' aquella dinastia de Wifredo foren bisbes y s' anomenaban tals y además comptes. En vida si que tal volta Seniofred, essent ja clergue, (*clerico, clo.*) no 's titularia compte per humilitat, aixis no es estrany que lo Seniofrid de l' escriptura de la Grassa fos lo Suniefred *clo*, germá de Wifredo, puig en dit document hi va sens titol y Sesenanda, qu' hi va lo mateix. pot ser era *Deo-dicata*, es dir mitg monja. Tal volta la circumstancia de ser ab dos dedicats á l' Iglesia, feu que en dita escriptura anessen al devant de sos germans Wifredo, Rodulph y Miró y no portessen lo titol comptal.

Perqué á Wifredo lo Pilós li pervinguessin hisendas de son germá Seniofred *clo.*, no habia de morir-se aquest. Podia renunciar á sos bens ó donarlos á sos germans avans de l' any 887 y fins del 875, al fer-se clergue. (*Consagració de San Joan. Opusc. Ripoll*).

No te dubte, per lo document del Papa Joan XIII, qu' un germá de Wifredo lo Pilós, avi del compte Oliva, construí lo monastir d' Arlés; no te dubte, per altre document, que 'l compte Miró del Rosselló tenia un germá anomenat Vifredo l' any 873; no te dubte, per la sentència de Vernet, l' any 874, qu' aquest compte Miró era fill de un compte Seniofred, es evident que lo Vifredo germá de Miró era fill del mateix Seniofred. Tambe careix de dubte, segons los documents de dotació de San Joan de las Abadesas, que Vifredo lo Pilós tenia un germá anomenat Seniofred. Aquestos son los fonamens de la hipòtesis que fa á Wifredo lo Pilós fill dels comptes Seniofred y Esmesinda de la escriptura de la Grassa.

Es molt probable, que lo compte rosellonés Miró edificá lo monastir de Arlés; donchs ho es que son germá Vi-

fredo seria lo Pilós, puig un net d' aquest digué, que dit monastir fou edificat per un germá de son avi. L' identitat de noms dels fills y del germá de Wifredo lo Pilós ab lo dels difunts citats en l' escriptura de la Grassa y ab los otorgants de la mateixa, la probabilitat de que lo compte Miró de dita escriptura sia lo del Rosselló d' aquells anys, puig la Grassa es d' un bisbat vehi del rossellonés, fan molt probable y verosimil, que lo Pilós sia lo Wifredo del espressat document, que lo Miró compte del Rosselló y germá d' un Wifredo, sia lo Miró de la mateixa escriptura.

Los Maurins, erudits historiadors del Langüedoc, afirmen que lo Seniofred difunt de l' escriptura de la Grassa, pare de Wifredo y dels demás otorgants, era lo Marqués de la Gotia y de la Marca 'ls anys 844 á 46 Suniefred. Molts autors diuen qu' aquest Suniefred marqués, es lo mateix que l' any 819 era compte d' Urgell, Cerdanya, Berga, Pallás y Ribagorsa y que l' any 840 (*vicesimo VI imperante domino nostro Hludovico. Marc. Hisp. Doc. II*) se presenta encara com compte d' Urgell y ho sigué, segons En Villanueva, fins l' any 844.

Per nostra part, no habem pogut comprobar ab documents l' identitat d' aquestos tres Seniofreds: lo compte d' Urgell del any 819, lo marqués de Gotia y la Marca dels anys 844 á 46 y lo difunt de l' escriptura de Grassa l' any 888, pare d' altre Seniofrid, de Sesenanda, dels comptes Wifredo, Rodulf y Miró. Mes la veyem sumament probable.

Las paraulas de la carta del Papa Joan XIII dihent, que un germá del avi del compte Oliva edificá lo monastir d' Arles, son un dels fonaments principals per afirmar que Wifredo lo Pilós era germá del compte Miró del Roselló. Mes ¿y si 's tractés del avi materno del compte Oliva? La mare del compte Oliva, net per part de pare de Wifredo lo Pilós, s' anomenaba Ava; mes res se sap de son llinatge, per cual motiu no 's podria traurer consecuencia, si al parlar del avi de dit compte Oliva s' entengués, no l' avi

patern, Wifredo lo Pilós; sino l' avi matern, que s' ignora qui era.

De totas maneres, los fets y probabilitats qu' indican en Wifredo lo Pilós unas relacions de parentiu en lo comptat del Roselló, no estan relacionadas ab lo caràcter d' ausonés ó vigatà que li donan, junt ab sos germans, las paraulas del bisbe Idalquer: *suscitati in terra Ausonæ* y á ell sol las de la tercera dedicació de Ripoll: *subditorum carus patricius* y la circumstancia de ser relatiu á Vich y á la vall de Ripoll la majoria de sos fets y de tots sos documents coneguts.

No sabem compaginar be, relativament á la genealogia de Wifredo, lo rossellonés y lo vigatà qu' hi trobem.

Com vulla que sia: si lo Wifredo de l' escriptura de la Grassa no era lo Pilós, si lo de l' escriptura de Cuxa, desapercebit per que no figura sino entre 'ls firmants, no eran ell ni son fill del mateix nom, no se sab qui eran. L' haber passat per alt á En Baluzi y En Prosper de Bofarull lo *Wifredo comite* de l' escriptura de Cuxá, los feu raciocinar diferentment.

L' esposa de Wifredo consta en tots los documents que d' ell se coneixen, exceptada l' escriptura de la Grassa, si es ell lo Wifredo que l' otorgá. Consta lo nom de dita muller, Winidilda y lo de son pare Seniofred consta en los documents de dotació de San Joan de las Abadessas.

(*Winidillis, Winidildes, Winezeldes, Winedillis, comitisa... trado omnem portionem... quem ego habeo... de quondam patrem meum nomine Seniofredo...* (Anys 887 á 898) *Marc. Hisp. Doc. 45, 46, 50, 51 y 61* y Opusc. Ripoll. Consag. de S. Joan.)

No se sab si lo pare de Winidilda era lo Seniofred germá de Wifredo, ni es ben segur si dita comtesa tenia un germá del mateix nom, puig la paraula *avunculus* en los documents d' aquells sigles, tan significa oncle patern, com matern y ab esta paraula titula á un Seniofred, una filla de Wifredo y Winidilda, abadessa de San Joan.

Se repara que Wifredo y Winidilda firmaren tots los

documents que se coneixen de dit compte, exceptat un que no es ben segur lo firmés y si 'l firmá no es d' ell exclusivament, ens referim á la discutida escriptura de la Grassa.

La tia paterna de Wifredo lo Pilós consta en l' acta de dotació del monastir de Ripoll, any 888.

(*Wifredus comes... alodæ... quem adquisivit per vocem liberto suo nomine Sarracino qui fuit de ammita sua nomine Eilone... Marc. hisp. Doc. 46.*) (4)

La sentència del compte Salomó de Cerdanya al poble d' All, ab son vescompte Adalelm, es donada á favor d' un Witisclo nebot d' Aylone filla del compte Asinari de Galindo (*Aznar Galindez* en castellá), any 863, 23 del rey Carlos lo Calvo. ¿Seria aquesta Aylone la Eilone tia de Wifredo lo Pilós? Y 'l Witisclo ¿seria Wifredo lo Pilós ó un germá ó un cosí germá seu? S' ignora.

(*...homo Witiscus dixit... amita mea Aylone... patri suo Asenari Galindonis comite... Anno XXIII regnante Karulo rege. Traggia. Memor. de la R. Acad. de la Hist. T. 4.*)

No pot traurers consecuencia per la genealogia de Wifredo lo Pilós, del parentiu de compte pirenaich d' Aragó Asinari, benefactor del monastir de Labaix en temps de «son senyor rey» (*domini regis nostri*) Carlomagno, cual compte se titulaba marqués (*marchio*); ho seria de Pallás y part del alt Aragó. No pot traurers tal consecuencia, puig s' ignora si Witisclo era germá ó cosí germá de Wifredo lo Pilós ó era aquest mateix.

En lo següent article discutirém la data ó fetxa de l' aparició de Wifredo lo Pilós y establirém una hipòtesis nova y fundada sobre la mateixa aparició, discutint incidentalment la cessió de la soberania de la Marca per 'ls reys de Fransa y també l' existencia de lo comptat d' Ausona en lo sigle IX, indicant altres comptats desd' últims del VIII y las ventatjas dels septentrionals.

J. NARCÍS ROCA.

NOTAS

a Perqué 'ls lectors poch enterats de l' història de Catalunya entengan millor aquestes paraules, posem la llista dels comptes hereditaris de Barcelona als qui 'ns referim.

Wifredo lo Pilós, fins á l' any 898.—Witredo Borrell, al 912.—Sunari, al 954.—Borrell, al 992.—Ramon Borrell, al 1018.

Berenguer Ramon I, al 1035.—Ramon Berenguer I, al 1076.—Ramon Berenguer II, al 1082.—Berenguer Ramon II, al 1096.—Ramon Berenguer III, al 1131.—Ramon Berenguer IV, al 1162.—Ramon Berenguer V ó Alfons I, rey d' Aragó, al 1196.—Los demás reys del mateix.

1 En l' acta de consagració de Ridaura aquest compte Wifredo de Besalú apar com que també ho sigués d' Ausona y també en vida, rebé altres títols honorífics: «venerable senyor compte Wifredo digne de ser nomenat ab tota veneració ó reverencia» (...ecclesiam quæ est in comitatu bisuldunense vel ausonense... venerandus dominus comes cum omni veneratione vel reverentia nominandus Wifredus... (Hist. gen. Lang. I. d. 46.) Wifredo lo Pilós no rebé en vida títols tan brillants.

2 Lo document que porta, que lo compte Miró del Rosselló tenia un germà anomenat Wifredo, es l' acta de consagració de Sta. Maria de Formiguera en lo Capsir (Rosselló) y diu «...Sigebodus... Narbonensis... archiepiscopus... deprecatus... á comitibus Wuifredo et fratre ejus Mirone et comitibus Olibanæ et fratre ejus Agfredo... pro remedio animarum nostrarum seu parentum nostrorum... Anno... DCCC. XX. Indic. VI. anno XI regnante Karolo glorios. rege. Los historiadors generals del Languedoc diuen, qu' Olíba y Agf. ed eran comptes de Carcassona y molt prop parents de Wifredo y Miró; qu' estos dos eran lo Pilós y lo compte de Rosselló y que 'l document es dels anys 873 ó immediats. Encara qu' hi llegim l' any 820, que no era lo XI de ningun rey Carlos en lo Rosselló, encara que l' any 11 de Carlos lo Calvo era lo 851 y no lo 873, lo nom del arquebisbe Sigebodo, (que 's diu, vingué llavors á Barcelona per buscar en la petita iglesia de Sta. Maria del Mar lo sepulcre de Sta. Eulalia, junt ab lo bisbe Fodoyno) y l' autoritat racionalíssima dels erudits Maurins, ens fan admetrer la tetxa que zenyaian.

Dihuen també los Maurins, mes sens apoyarho ab document, tan sols en la cita: Concil. t. 9. p. 52., que Wifredo y Miró tenian un germà anomenat Humfrid. No 'ls passá per alt lo Wifredo compte firmant de l' escriptura de Cuxá l' any 898; s' inclinan á assegurar que 'ls otorgants d' ella eran Wifredo, germans y altres parents seus y no fills de Wifredo, com indiquem nosaltres; troban al Wifredo germà de Miró d' aquells anys, emparentat ab diferents comptes del Mitjdia de Fransa y als dos los donan per fills del marquès Seniofred de l' any 844.

3 L' escriptura de la Grassa, de l' any 888, te moltes paraulas esborrades y la falta d' ellas dona lloch á dubtes. En la fetxa ó data, després de *rege expectante*, falta alguna paraula y segueix aquesta: *tenenda*, faltan altres paraulas y segueixen las firmas dels cinch otorgants: «Sesenanda, Seniofrid, Wifredo compte, Rodulph compte y Miró compte» y las de *Chixilanes*, *Desindus*, *Jauris*, *Blorago*, *Oliva*, y *Wuifredus*, com testimonis.

En la de Cuxá, de 'ls anys 893 ó 898, es particular que 'l compte Wifredo no figura entre 'ls otorgants, sols entre 'ls firmants y firma després de la comtesa Ermesinda (*S. Wifredo comite*) y avans dels comptes Rodulph y Miró y de la comtesa Quixilo.

L' article estava ya compost quant llegirem, per primera vegada, en l' *Histoire generale du Languedoc*, lo que diu sobre Wifredo lo Pilós, las escripturas de la Grassa y Formiguera y tota la de Ridaura.

4 Fa segles que no existeixen los edificis de San Joan de las Abadesas y de Santa María de Ripoll alsats per Wifredo lo Pilós; sos decendents los tiraren á terra per ferlos de nou. mes espayosos, per realzarlos mes grans. Dels temps de Wifredo sols ne queda l' iglesia parroquial de San Pere de Ripoll, la mateixa consagrada per 'l bisbe de Vich Godmar l' any 890, (Marc. Hisp.) ab sas tres naus de voltas baixas semicirculars, sas pilastras cuadradas, son campanar també quadrat y sas robustas parets, tot casi sens esculturas en las portas ni en los capitells; iglesia posada en lloch alterós, dominant la vila, aixis com lo monastir está en un plá.

Del edifici de San Joan de las Abadesas alsat per Wifredo, casi res ne queda, puig los archs y las columnas ab extranyes capitells, dels absides laterals de l' actual iglesia, no semblan del sigle IX, sino posteriors, si 'ls comparen ab los claustres (ja destruits) y ab las columnas del crucer de San Pere de las Puellas de Barcelona, obra del sigle X y altres obras del mateix sigle. L' iglesia de San Joan de las Abadesas es de mitj sigle XII y lo demás del monastir es posterior encara.

L' iglesia de Santa María del monastir de Ripoll edificada per Wifredo, destruïda l' any 935 per alsar nova iglesia y del 970 al 77 se 'n edificá en son lloch un' altra. L' any 1022 y 'ls immediats fou tirat á terra quant hi havia, per l' abad Oliva, per alsar l' iglesia y lo monastir qu' en nostre temps veyem enrunats.

La Col·legiata de las Abadesas y lo monastir de Ripoll tenen mol merit artistich, sobre tot lo monastir, per sos ábsides, sa portada, son claustre y son campanar; mes al que coneix los estils arquitectonichs de cada época, no li causan la mateixa impressió que causa l' iglesia de San Pere de Ripoll. Baix las altas voltas mitj circulars de San Joan, baix las del presbiteri del monastir ripollés, baix lo portxe de Santa María, de la portada qu' ideyá lo geni del abad Oliva, baix las arcadas del claustre de Ripoll, hom que veu que son construccions del sigle XI y XII, no 's troba ni 's sent en lo sigle IX, en l' alborada de la nacionalitat catalana, en aquella temporada de naixensa de Catalunya com Estat y de treballosa organisació de nostre país; sino que 's troba en una temporada ja de complerta formació y d' organisació acabada. Al contrari en l' iglesia de San Pere de Ripoll. Apesar de las profanacions artisticas que l' ignorancia y lo mal gust han acumulat sobre d' ella, hom s' hi sent en lo sigle IX y X.

Continuament sentim acusar á nostre sigle de destruidor dels monu-

ments antichs, sens respecte á son merit ni á sa importancia y significació històriques. Mes fortas acusacions mereixen los sigles anteriors. Los homes dels X, XI y següents, trobant pobres y massa sencills los monuments dels sigles IX y predecessors, los tiraban á terra per ferne de nous en son lloch y los tiraban á terra encara que fossen petits, que no servis- sen de destorb per alsar los nous, encara qu' hi hagués terreno suficient per edificar lo modern al costat del antich, de gran importancia històrica moltes vegades ;Perque, per exemple, á San Joan de las Abadesas y á Ripoll, no podian los homes dels sigles X, XI y XII deixar al menys las iglesias alsadas per Wifredo en abdos monastirs, ja que tenian aquets gran significació y ells lloch de sobras per 'ls nous edificis al costat dels antichs?

Los qu' admeten l' existencia d' una interveió sobre humana en las cosas de la societat, poden dir molt be, que la destrucció dels edificis gotichs y romans ó romans-bizantins feta en los sigles XVIII y XIX, es castich providencial de las destruccions d' edificis dels sigles IX, X y anteriors feta per 'ls homes del sigle següent fins al XVII. Francament, quant veyem las ruinas d' un monument gotich ó romanich, sentim molt la destrucció d' ell; mes ens preguntem desseguida ;ahont son tants monuments dels sigles anteriors á aquells, que llavors foren tirats á terra sens respecte á sa significació? Tenim visitadas, fonament conmoguts, las ruinas del monastir ripollés y admirats sos ábsides, son mosaich del presbiteri, son claustre, sa portada y son portxe. Al veurer enrunat aquell monument sentiam viva y amarga pena; mes ens preguntabam ;ahont es lo monastir qu' alsá Wifredo? Ahont es al menys l' iglesia de l' any 888? Y l' acta de dedicació de l' any 1032 ens contestaba, que 'l compte Miró destruí per petita l' iglesia de son pare Wifredo, per altre mes gran y somptuosa... (*Comitis Mironis qui eandem Ecclesiam admodum parvulam destruens maiori sumptu et opere edificavit*).

Podrá dirse que 'ls monuments dels sigles XI y següents tenen mes merit artístich que los dels sigles anteriors; pero no es aquest mérit la única ni la primera circumstancia á que 's deu atendre per la conservació dels monuments d' arquitectura y demes bellas arts; sino que també deuen considerarse y á voltas en primer lloch, la significació històrica y l' antiguitat.

Prescindir d' aquestas duas circumstancias per atendre al merit artístich solament, es materialista en lo sentit desfavorable d' aquesta paraula, es apartarse del ideyal d' una manera dolenta per la virilitat d' un poble. Si admirem, per exemple, lo monastir de Ripoll, las magníficas páginas qu' encara ne quedan casi be senceras, si 'ns agrada la Col·legiata de las Abadessas, sentim mes en l' iglesia de San Pere de Ripoll y la de San Pere de Barcelona, com sentiriam mes en las de San Pere de Mognony, encara que faltadas del merit artístich que tenen aquella col·legiata y dit monastir. Y es que á nostres sentiments d' independència responen mes qu' aquestos monuments d' uns sigles d' autonomia assegurada, aquells edificis petits y comparativament rustechs que son d' uns sigles de lluyta, de combat per constituir y assegurar l' autonomia catalana. Son d' unas generacions que desde lo punt de vista d' aquesta independència, necesitaban mes valor, mes energia y tenen major merit que las generacions dels

sigles XI y XIII. Desde lo punt de vista de l' autonomia de Catalunya, los independents de las montanyas simbolisats per lo princep Quintiliá de Mogrony, la República catalana primitiva, montanyesa ó del sigle VIII, (que tinguerem l' honor d' anomenar los primers en un diari d' aquesta ciutat, *La Independencia*, en Agost de 1872,) los separatistas del sigle IX representats per los alsaments d' Ayzó y Guillem de Tolosa, los que prepararen l' adveniment de Wifredo, y aquest, sos germans, fidels y seguidors, y després son net Borrell, son mes grans que 'ls homes de la Catalunya dels sigles XI y XII que trobaren ja la Marca espanyola com Estat, feta y assegurada. Per aixó sos monuments, encara que de poch mérit com obra d' art y fins rustichs si 's vol, fan sentirnos tant y mes que 'ls monuments romanichs ó romans bizantins dels sigles dels Berenguers.

Aquestas destruccions dels edificis dels sigles VIII y IX en los sigles següents no son peculiars de Catalunya. ¡Que no se 'n han comés de profanacions á Covadonga, ja dins de la cova, ja prop d' ella, edificanthi lo monastir? Ahont es lo monastir qu' allí alsaren Pelay ó son gendre Alfons I? Ahont l' iglesia de Santa Creu de Cangas d' Onis alsada per Fafila fill de Pelay? Ahont l' iglesia de Cangas mateix y, los edificis ahont residian los primers reys d' Asturias? Y la catedral d' Oviedo alsada per Alfonso II? Y lo panteon dels reys d' Asturias alsat por lo mateix? Tots aquestos edificis de tant gran importancia histórica foren tirats á terra per rustechs, petits y massa sencills, encara que sent petits, no feyan destorb per alsar los moderns mes espayosos y mes elegants. La circumstancia de no considerar sino lo mérit artistich dels edificis y poch ó gens sa importancia histórica, es una senyal de poca il·lustració d' un país ó d' una época, es indici de que l' un ó l' altra sols se guian per 'ls sentits.

Cuant hom considera lo gran número de monuments artistichs anteriors al cristianisme qu' aquest destruí desde 'ls temps de Constantino y 'l gran número de monuments artistichs anteriors als sigles X y XI qu' aquestos y los següents han destruit, arriba á no fer cas ni á escoltar las lamentacions ab que lo zel religiós plora la destrucció de sos edificis romans-bizantins, gotichs y mes moderns y á no escoltarse mes que las lamentacions del art y de la historia del treball. Avuy en dia l' art y aquesta historia, junt ab la significació histórica dels monuments, son los únichs que tenen dret complert y total per reclamar la conservació y la restauració de monuments antichs; que en quant al esprit religiós y las institucions que l' hi son annexas, han destruit massa monuments gentils y cristians, per odi al politeisme ó per edificar mes en gran, porque tingan un dret tan clar.

RECORTS DE CATALUNYA

MONTSERRAT

À MON CAR AMICH MAGÍ SOLER-BENAPRÉS

ORTINT de Martorell per la carretera real, en direcció á la joyosa vila d' Esparraguera, sorpren la mirada, allá sobre 'l fons del paisatge, una massa gegantesca y blavosa que no presenta tot son relleu fins al entrar en la segona d' aquellas poblacions. Llavors s'hi descobreix clarament la capritxosa estructura de sas penyas clapadas de brollas, y, ans d' arribar al Bruch, 'l viatjer ja pot contemplar á ma dreta, en tota sa magnificencia imponent, aquella apretada filera que formen llurs turons desiguals, aixecantse puntxaguts cap al cel, com las agullas góticas de nostras catedrals.

Tal s' ofereix á la primera ullada la famosa montanya de Montserrat; mes, si passeu per 'lli un jorn d' estiu, quant baixan del firmament las ténues glassas de boira, formant, al besar las singleras de l' ampla serra, enlayrats basaments á sos innombrables cimerales, y s' escau á pintarlos la naixent claror de l' auba, ó 'l crepuscul de la vesprada ab llurs colors variats, us semblará contemplar mes

aviat una il·lusoria perspectiva de l' imaginació que no pas una vista de la realitat.

Als peus mateixos de la montanya, y agermanantse molt bé ab sos pichs feréstechs, 's troban las escabrositats del anomenat Bruch, poblet miserable que mostra sas llars arrenglaradas á l' una part y á l' altre de la carretera. Abims tenebrosos hont hi rodolan 'ls penyals que la tempestat arreballa de dalt del single, rocas elevadíssimas coronadas de pins, qu' encara servan las despallas dels forts aixecats per la guerra fratricida; per tot arreu xaragalls y pedras y malesa; sembla alló un terreno fet á posta pera las emboscadas: aquest es 'l lloch ja sempre memorable, que presenciá la destrossa d' aquella forta divisió francesa, vinguda de Barcelona pera castigar el patriotisme dels Manresans en 1808.

Lo camí-ral á cosa d' una mitj 'hora d' allí 's bifurca; un braç serpenteja cap á la vila famosa d' Igualada, l' altre segueix vers la rica ciutat de Manresa trobant á pochs passos la casa-Massana, edifici quadrangular que marca 'l veritable congost del Bruch; y desde sas elevadas finestras no es menos admirable l' espectacle que presenta la montanya sagrada, y 'l vastíssim horizó encara que siga molt mes pròxim lo punt de vista.

Primer que tot se domina á pler, allí sota mateix, la terrible clotada hont ressoná 'l primer clam de mort de las superbas áligas imperials; després pot estrendres la mirada pe 'l costat de Manresa, contemplant aquella hermosa immensitat de colladas y planuras que 's pert allá d' allá, com un mar d' onadas inmóvils, y sobre qual fons obscur se destaca un blanch aplech de vilas y poblets; per fi, en primer terme y com amenassant nostra testa, las rocas peladas del vell Montserrat s' avansen cendrosas é imponents sobre 'l cel blau, mostrant en llurs desiguals superfícies, las tacas negrencas que forman las plantas parásitas y l' espessa brolla.

Quant l' hivern invadeix la terra ab son estol d' humi-

das bromas y arrossega per damunt del rocám la gelada capa de sas neus que deixan penjats pe 'ls pichs, al relliscar cap á vall de las timbas, blanquíssims borrallons, quant los celatjes se tornan d' un color de plom y las boiras pujan de la terra apilantse entorn l' abrumadora massa de la montanya, quant ni 'l vol de l' aucella, ni la mes débil remor de la naturalesa ensopida trenca 'l pahorós silenci, ointse no mes de tant en tant las ratxas de la tramontana xiular entre 'ls pins y portar en sas alas la canturia del traginér, que, dalt de sa galera, fa cap á las immediatas vilas; ningú diria, sense haber viscut en aquell pedregam solitari, tota l' impressió melancólica que son aspecte infundeix; donchs be aparensan llurs atrevits turons, un aplech de fantástichs gegants que sospesos en l' aire guaytan calladament per damunt las boiras 'ls limits de la terra.

Mes si llavors, esqueixant de prompte 'l sol la nuvolada llansa son torrent de foch sobre la magestuosa serra, al sorprendrelo cenyida d' espessos vapors, que desfan en cent raitjs espléndits la nova llum, retorna la joya al cor y 'l vell Montserrat sembla transformarse en un altar colossal coronat de maravellosas glasas.

La primera volta que 's trepitjan aquells cims alterosos, una fruició desconeguda de llibertat omplena l' ánima, 'l pit respira á son pler com si 's desfés d' una pesada càrrega y al veurens mes aprop del cel transparent y blau, sembla que sentim esbategar en lo mes pregon de nostre esser, eix *quelcom* sobrenatural, que 'ns revela la formidable presencia de Déu.

Veniu aquí dalt de la superba roca ¡oh pobres pelegrins en la vall ombrívola d' aquesta vida! pujau del fons de l' espedada timba y deixant á vostres peus 'l gravós farcell

de vostres imfortunis, aprofiteu aytals moments, per embadalirvos ab la flayre d' un lloch no frecuentat dels homens, ab aquellas suas remors qu' afalagan l' ánima com regaladas brisas de pau, tot repetintnos ab coratjós accent *¡Esperansa!...*

A l' hora en que la claror del dia amaga en l' horizó sas trémolas tintas, llavors que, perduda allá en l' ample espay, comensa á despuntar una solitaria estrella, si escolteu atents l' oreig que passa tal volta sentiú una dolsa y misteriosa armonía, ideal ressó dels cantichs qu' entonan sota las naus del sant monestir cent veus angélicas, y quals tendras melodias s' escampan per l' espay d' aquella soletat com un parfum de benhauransa. Y sí cautivats vostres sentits per emoció tan divinal inclineu sobre 'l pit la testa, deixant divagar la mirada allá baix la planura inmensa, veuréu tremolarhi llums incertas com fochs follets que us recordarán tristament l' inquieta sort de nostra mortal existencia, voltada sempre de il·lusions fonedissas.

Pero dalt de l' estrellada volta, quan mes creix la fosquetat, mes brill guspireja l' astre solitari de la vesprada, y en va travessan l' espay per entelarlo, las boiras fugitives, aquestas passen y ell segueix enviant son resplandor á l' obscura terra. Aixis mirantlo, l' ánima 's conforta, y enaltits per la resignació en l' infortuni 's troban miserables tots 'ls bens de la vida, com 's veu mesquina la terra desd' aquets cimerals. Lo cor s' axampla ab lo sublime impuls que li dona la conciencia de sa noble misió; las nuvoladas dolorosas qu' entelan lo cel de nostra ditxa transitoria 's veuen arribar ab la tranquil·tat del just, y sospirant, com lo pobre desterrat, llansan los llavis un dols crit d' anyorament vers la futura y eternal patria; y lo delit torna en alas de la esperansa, y lo dolor minva en presencia de la fé.

Prou se compren que en mitx d' aquella naturalesa feréstega, qual vigorosa flaire alena l' esperit mes abatut y hont lo cor hi viu doble vida, y 'l pensament es lliure

com lo vent, y la voluntat aspra com los durs penyals; pogués alsarse indomable 'l génit de la patria catalana, ferit traydorament en sa preuada independència, fins á soterrar las legions del nou Cèssar, triunfadoras de l' escéptica Europa.

En un dels antiquíssims casals que voltan la serra, recordo encare qu' una velleta va dirme, ab trist accent, mostrant un alt llorer qu' estenia son ramatje devant lo llindar: «*Aquí 'ls francesos fusellaren lo meu pare.*» Y acostantme á la porta crivellada hi vaig veure las senyals d' una forta descárrega: sobre las pedras que trepitjava habia mort un catalá! Héroe olvidat del mon, desconegut de l' historia!.....

Y ¡quantas memorias venerables no servan aquells enderrochs de la montanya! Montserrat junta las mes remotas tradicions á las glorias mes novellas. Son historich santuari ha vist prosternarse potents monarcas, prínceps il·lustres y ciutadans famosos, en ell també s' escrivieren las fullas mes bonicas de nostra moderna epopeya; per aixó recordan son nom als bons catalans, dias d' incomparable ventura, per aixó un encís, com d' immortalitat, 'ls porta aquí totas las grans diadas, desde las regions mes distants de l' antich reyalme, y llavors unidas ab fort abraç, damunt la roca, fan sagrament d' amor la nova y la vella Catalunya y 's comunican las passadas gestas y las maravellas presents.

En la part que domina á Monistrol s' aixecan los murs del célebre monastir y al cap de vall mateix corre sossegadament lo Llobregat joliu, nodrint las fábricas que reflecteixen las innombrables y arrengreradas finestras de llurs enfronts, en sa corrent puríssima; mentres l' ayre's va omplint del soroll de las máquinas, de la fressa de l' aiga y dels cántichs del treball.

Dirigiu ara l' última ullada á l' horizó seguint l' argentada cinta del riu fins ahont s' abaixan las colladas mes distants, allá lluny darrera d' ellas 's veu una cinta blavenca que quasi ab lo cel se confon, es la líquida planura del famós Mediterrani que paga 'l tribut de sas onadas á nostra, Catalunya. L' opulenta Barcelona, reposa allí en sa ribera vetllada pe'l terrible Monjuich, guayta etern del poble de Wifredo, al mitg de un pla hermosíssim, que porta 'l nom gloriós de la ciutat comptal.

Quant l' encisat viatjer, baixant de l' apacible y grandió Montserrat, s' avansa cap á la costa per lo cami-de-ferro; al penetrar dins la vall Barcelonina, sembla que retorni d' un somni delectable en malhora desvanescut.

En lo fons de la perspectiva un esbart d' obscurs campanars y d' enlayradas xemeneyas que llansan negra fumera, com l' onejant plomall d' estrambótichs centinellas sobresurtan de l' apinyada ciutat; la verdor ufanosa dels camps va fent mes y mes lloch á la sequedat de l' edificació; y un brugit prolongat y confus que ve de la ciutat succeheix á la serenitat y al silenci de la montanya.

Llavors lo pensament, deixant un instant confondre's lo passat y l' actual, la quietut de la llibertad y 'l soroll de l' esclavitut, la vida dels sentiments y 'l escalf de las passions, envia un tendre recort á Montserrat ans d' enfonsarse en la realitat de l' existencia.

J. BARADO FONT.

L' ÚLTIMA OBRA

DE

DONYA CONCEPCIÓ GIMENO

I.

os enemichs del progres troban cada dia novas provas de qu' ell no es una paraula sensa sentit. Las lleys misteriosas é ineludibles que regeixen la sort dels pobles, se remouen sordament en l' ànima dels mateixos, fermentan en lo mon de las ideas, fan de la criatura humana un instrument útil, bullen en lo cervell del home pensador, guian lo pinzell del artista, la ploma del poeta y del philosoph, invadeixen la càtedra, 'l periódich y la tribuna, surten á llum en forma de llibres, escampan arreu sa llevar benfactora, obran las parpellas á la conciencia universal, y, ensenyorintse del entenimentumá, acaban per transformar d' arrel la cara de las nacions. Tal es en nostre concepte, la veritable, la sólida y triumfant revolució. La barricada y 'l motí; l' alsament y la brega no son sino las convulsions del foll, que al voler trossejar sas cadenas, desvariejant d' ira topa de front contra 'ls murs de la presó ahont s' ofega.

Reformadora d' aquesta serenitat y d' aquesta forsa es, potser sens saberho Maria de la Concepció Gimeno, en son notable llibre *La mujer española*.

Pochs, molt poch son los que desconeixen avuy en dia la influencia de la dona en lo pervenir de la patria. La edat antiga tingué una Lucrecia, y una Volumnia, la edat mitja una Juana d' Arc, y en nostra edat moderna, edat de grans solucions de lluyta moral, de tempestats de ideas, encare revolana sobre nostres caps las ánimas admirables de las donas de la Revolució francesa, aquell esbojarrament de la llibertat; encara trassan characters admirables las vigorosas plomas de Georges Sand y Carolina Coronado.

La dona porta en lo santuari de sas entranyas al legislador y al philosoph, alimenta ab sa propia sanch al candorós noyet, inculca en la pensa d' aquest las ideas, modela pera 'l sentiment son tendre cor, compendia maravillosament son credo y son programa, en un mot sublime en la paraula *mare*, y ella es en gran part la veritablement responsable de las inclinacions y las ideas, de las paraulas y las obras del noy fet home.

Desgraciadament llevat de pocas escepcions, la dona espanyola, catequisada per un fanatisme absorvent, que no correspon de cap de las maneras á las exigencias de nostre temps, viu en mitj de las frivolitats, entregada al luxu y als plahers, veyentse menyspreuada per l' home que acostuma á veurer en ella una sobirana convencional, una filigrana de capritxos, un objecte de distracció y d' entreteniment. Sent l' actual una época de grans solucions, ho es també de grans dubtes, de notables errors y de llastimosas contradiccions. Per aixó la dona espanyola religiosa fins á la superstició y 'l fanatisme, se sol entregar á las prácticas rutinarias de la religió, descuidantse llastimosament lo gran, lo útil, lo veritable que la mateixa enclou. Nostras donas concorren als temples, veneran las imatges, respectan al sacerdot, repeteixen com máquinas las mateixas oracions qu' en sa infància apren-

gueren, emperó oblidant tot sovint que Jesucrist predicà l'humilitat, la fraternitat universal, l'amor al pròxim, y 'l menyspreu de las riquesas, s'entregan sobradament á fútils distraccions, cuidan son cos mes que la seva ànima y fins algunas abandonan pel luxe del trajos y las lloansas dels salons, la calma de paradís, que 's sent vora la llar al graciós barbotejar y al dols somriure de sos fills.

Ara donchs, ¿com posar esmena á estos errors? Educant, il·lustrant, enlayrant la dona al lloch preferent que en la societat li correspon, valentnos pera lograrho de la instrucció, de la moral cristiana, qu'es y sempre ha estat lo ver regulador de totas las ciencias.

Aquest es lo fi ahont se dirigeix ab tota franquesa l'obra que avuy tenim lo gust d'analisar.

La senyoreta Gimeno, dotada per la naturalesa, d'un instint poderós y d'una intel·ligència clara; de miras las mes enlayradas; de ploma vigorosa, com lo guerrer de may vensuda ascona, s'alsa ab noble enàrdiment en defensa del seu sexo, protesta ab totas sas forsas contra l'estat á que troba reduida la dona, apostrofa ab valentia á aquells que la menysprean y la esforça á que 's desprenga resoltament del jou improductiu de sa frivolitat y postració vergonyosa. ¿Voleu veure ben definit lo seu pensament. Llegiu lo lema ab que comensa sa notable obra: «La dona, deu encendre la antorxa de la civilisació y arborar lo pendó del progres vora 'l bressol de sos fills; perque lluny d'ells la dona es un ser incomplert.»

Enlayrat pensament que deurian sisellar per sempre en sa memoria totas las donas.

II.

Precedeix á la obra de la senyoreta Gimeno una mólt discreta carta-prolech que la correcta y polida ploma del Excm. Sr. D. Leopold August de Cueto, dirigeix al

eminent poeta Excm. Sr. D. Joan Eugeni Hartzenbusch prolech que llegirán ab ensiat reculliment tots aquells que 's gosen en saborejar las incomparables bellesas de la parla castellana. Com á protesta permanent contra 'ls que negan á la dona las facultats intellectuals que poseheix l' home, tancan aquesta obra bellíssima, un catálech bastant complet de las escriptoras y artistas espanyolas y estrangeras mes notables, y una variada colecció de pensaments d' homes celebres en defensa de la dona, figurant en primer terme aquesta maxima del príncep de nostres oradors D. Emili Castelar: «Las donas son mes que 'ls ángels porque son mares.»

Setze capítols y un epílech formen lo que 'n podriam dir lo cos del obra. D' entre ells, sobressurten per la encertada unió del sentiment de la rahó, de la dialéctica, y fantasia, la brillant apologia de la *Mestre* y de la *Mare*, qu' es ahont la inspirada autora s' aixeca á incomparable altura y encisa ab tota la lluentor de sas potents facultats; *L' enemich de la llar* representat per la aburriment qu' envileix y abat l' esperit, *l' Amor*, per sa poética tendresa y 'ls titolats *Aptitut de la dona, pera las arts*, *Aptitut de la dona pera las ciencias*, no sols per lo rahonat, sino per la gran copia de datos que adueix á favòr de son propòsit. Lo *Sentiment religiós*, es també notable per sa enérgica veritat y franch atreviment; en ella la senyoreta Gimeno, mostra sa indignació contra las beatas, desemmascara á las hipòcritas y sintetisa aixís lo seu pensament.

«¡Sigueu religiosas, no sigueu beatas!»

En *La dona y 'l poeta*, endevina ab marvellós instint la semblansa qu' existeix entre aquestos dos sers; y en lo titolat: *La literatura en Espanya*, se queixa amargament tal vegada ab injusticia, de la indiferencia, y fins la befa ab que en sa opinió 's veu tractada aquella, per lo públich en general y en particular per certs homes. Habem escrit á gratcient la paraula *injusticia*, porque si es veritat, que alguns sers llengers y pretensiosos tenen lo prurit de

ridicularisar á la dona, que sovint es inferior á ells, tampoch ho es menys que tots los llabísse tancan, que tots los fronts s' inclinan devant de noms tan il·lustres com los de Mme. Stael, Fernan Caballero, Carolina Coronado y Gertrudis Gomez de Avellaneda.

En nostra humil opinió, donchs, lo nom de Maria Concepció Gimeno, mereixerá figurar al costat d' aquells, si segueix produint llibres com lo present. Pensadora, sentimental, poética, erudita y elegant, captiva ab la magia de son estil, desperta ab sos escrits fonda simpatía en lo concepte del lector. Mes sentimental que doctrinaria, mes idealista que pensadora, tal vegada no convens sempre, pero sempre sorpren, sedueix, y enlluerna.

En proba de aixó escolteu la autorisadíssima opinió del Sr. Cueto.

«Lo que viu encara en ma memoria de la impressió que 'm deixá la encisadora lectura, es la espléndida abundancia de poéticas imatges, de brillants pensaments y d' enlayrats sentiments.»

«En ell resplandeixen las galas del ingeni, la elegancia del estil y las peregrinas cavilacions del sentiment.»

«La senyoreta Gimeno, discuteix com un polemista escolástich; idealisa com un philosoph espiritualista, aconsella y disposa com un moralista cristiá; canta, sent y pinta com un poeta.»

Efectivament, la senyoreta Gimeno, no contenta ab sas dots de polemista, philosoph y moralista, dona en son llibre evidents probas d' esser tot un poeta. Espiritual y somniadora, abandona ab frecuencia 'l fret aná·lisis, per aixecarse á las serenas rejions de lo ideal, en alas de sa vigorosa fantasia, y sa ploma 's torna llavors armoniosa cascada d' ideas y sentiments, que encisan y conmouen fins lo mes fondo del ánima.

En resúmen, *La mujer española*, es un llibre trascendental, rublert en la idea, enlayrat en sas aspiracions, ple d' amenitat y atractiu en la forma, que mereix cridar seriament la atenció dels pensadors, l' elogi dels literats,

y la eterna gratitut del sabi á qui tant enalteix la ja eminent autora.

Empero, mes que al pensador y al literat, recomanem mólt especialment l' obra de la senyoreta Gimeno, á las mestras y á las mares. Unas y altres deuen llegirla, meditarla, practicar sas encertadas teorías; porque en opinió de nostra autora, las ideas que las mares y 'ls mestres inculquin en la pensa del tendre noyet, son las que l' home escampa en la plassa pública. «La mare, diu ab notable acert, es l' ánima de la humanitat, la mestre, afageix, es lo gran legislador de la dona, lo prudent canceller, l' ángel tutelar, la Providencia visible de las noyas.»

Per la nostra part, en la impossibilitat de donar á co-neixer las innumbrables bellesas que enclou lo llibre, posem aquí punt final fiant aquesta tasca al discerniment del lector.

Ab tot, avans de finir lo present article, devem enviar á la senyoreta Gimeno la nostra mes franca y entusiasta enhorabona, y al seu editor Sr. Guijarro, un vot de gracias per haber dat á la estampa una obra que honra á la dona y á las bellas lletres.

JOAN TOMÁS SALVANY.

LA POSAN DE LLARCH

Bé'n tenen de rahons marit y muller! Ell sempre fá: *no sigas vanitosa, catorze anys no son res per una noya: la gent dirá que t'escanya la set de casarla.* Pero ella respon: *La del segon pis, qu' es tota una desnerida y que may podrá posarse al costat de la nostra, ja li van posar per la primera Comunió, y jo vuy probar que si li poden fer dur vestits de gró, jo encare en tinch de fay, y que si ells saben hont es lo Passeig de Gracia, jo també sé 'l carrer de Fernando hont cau. Més, dona, éll insisteiy, deixals está 'ls altres y mira que las noyas quan menos surtan á fira mes buscadas son.* Pero ella no 's convenç ni vol qu' ell siga l' últim d' usar la paraula. *Ey, poch á poch, replica, la méva filla, si Deu vol, quan siga per casar, si Dèu li deixa arribar, no necessitará cap home per res, perque, gracias á Deu, no li ha de faltar ensenyansa ni bonas mans.* Ell no ho dupta, ella ho repeteix, s' enfadan de certa manera y acaban sempre: lo marit, deixant-ho corre, y ella, seguint predicant.

Pero la senyora Madalena, deixa cantar com diu á vegadas, mentres fá la sèva y calla. Lo cas es que tot repetint aquestas disputas, trevalla pera donar una sorpresa al sèu marit, un susto al avia que veu ab sentiment com

los nèts li fan vergonya, y una enrabiada á la *Marquesa del segon pis*, que, si no fos lo treballar per altri, ja fora morta de fam.

Ja ha sigut consultada la tia de la noya, y una fadrina d' una modista francesa, que vesteix la gent de mes *alto gordo* de Barcelona, 'ls ha promés fé' un vestit á fora d' hora y 'ls ha ensenyat uns *figurins* qu' han rebut á ca 'n Gregori. La senyora Madalena 'ls ha trobat tots *divinos*, pero, no sabent com decidirse, ha parlat del que porta la noya de baix, perque no 'n tè altre al cap, que 'l voldria *semblant...* es á dir: *ben diferent* á fi de que 's veja que hi ha volgut gastar y que *sápiga aquella com se fan las cosas*: la fadrina de tot s' ha fet carrech y 'ls ha dit qu' ho deixessin á la sèva má.

Com l' assumpto 's porta d' amagat *del de casa*, la dificultat pera comprar la roba aviat ha estat vensuda. La senyora Madalena té un vestit negre, qu' ab tot y 'ls set anys que 'l guarda, sols l' ha dut dugas vegadas, havent jurat no portarlo més sols per l' amohino de respallar tant, y com qu' es d' una roba molt bona creu que sa filla no 'l veurá espatllat.

La fadrina ja ho tè tot enllestit: las emprobas han sigut fetas ab molt misteri y sols la betas y fils de la cantonada, qu' ha observat com la noya ja fa uns quans dias que no baixa á jugá' ab la sèva, y que no s' esplica com una noya tan puntosa per la roba l' hají vista dugas vegadas ab la trensilla del vestit, penjant, se 'n tem alguna.

Per sa part, la noya, desde que li han encomanat un secret que ni 'l sèu pare n' ha d' heure esment está neguitosa esperant esse' á San Joseph. Diuhen las amigas qu' al col-legi s' ha tornat molt seria y que per res toca 'l tatxada; en conta la mestra que se li ha despertat una bojeria á brodá' al taler que no mes s' enamora del *punt rus* ó de la *litografia*, pero tem que s' espatlli per lo poch que repassa la doctrina y 'l massa temps que pert copiant las cartas del manuscrit. La cansaladera de baix ha observat com fa cosa d' una setmana, un senyoret, *que deu sè d'*